

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д.
УШИНСЬКОГО»**

Кафедра теорії та методики практичної психології

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ
ЗАНЯТЬ, ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**«ПРОФЕСІЙНА ВЗАЄМОДІЯ В КРИЗОВИХ ТА
ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ»**

*для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю 053 Психологія*

УДК 159.9

*Затверджено рішенням Вченої ради Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського» (протокол № 3 від 28 вересня 2023 року).*

Укладач:

Косьянова О.Ю., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики практичної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса).

Рецензенти:

Котляр Л.І. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Одеського національного морського університету

Головська І.Г. - кандидат психологічних наук, доцент кафедри теорії та методики практичної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Професійна взаємодія в кризових та екстремальних ситуаціях» / Косьянова О.Ю. Одеса: Університет Ушинського, 2023. 26 с.

Методичні рекомендації складено відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 09.07.2018 року № 1/9-434 «Щодо рекомендацій з навчально-методичного забезпечення» і містять опис навчальної дисципліни, загальні положення, плани проведення та зміст практичних занять і самостійної роботи здобувачів вищої освіти, рекомендації до виконання окремих видів самостійної роботи, критерії оцінювання, тематику індивідуального навчально-дослідного завдання та методичні рекомендації щодо їх виконання та список рекомендованих джерел.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ I. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	8
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	9
1. Теми практичних занять	9
2. Технологічна карта дисципліни	10
РОЗДІЛ III. САМОСТІЙНА РОБОТА З ДИСЦИПЛІНИ	13
1. Загальні питання щодо самостійного опрацювання	13
2. Індивідуальні навчально-дослідні завдання	17
3. Теми самостійної роботи	18
РОЗДІЛ IV. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ВСІМА ВИДАМИ КОНТРОЛЮ	18
1. Критерії оцінювання підсумкового контролю	20
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ	21
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	22

ПЕРЕДМОВА

Актуальність вивчення дисципліни «Професійна взаємодія в кризових та екстремальних ситуаціях» зумовлена зростанням в останні роки практичних запитів, пов'язаних з актуальними проблемами взаємодії в екстремальних ситуаціях, до яких належать: військові конфлікти, пандемії, стихійні лиха, аварії, пожежі, техногенні катастрофи тощо. Навчальна дисципліна розкриває питання механізмів та закономірностей взаємодії, психологічних особливостей професійної взаємодії, зокрема в екстремальних умовах.

Доцільність дисципліни визначається актуальністю проблеми психологічного супроводу в екстремальних ситуаціях як в Україні, так і за її межами, що потребує вдосконалення підготовки фахівців-психологів в межах проблеми ефективної професійної взаємодії в кризових умовах.

Метою навчальної дисципліни «Професійна взаємодія в кризових та екстремальних ситуаціях» є надання здобувачам уявлення про психологічні механізми та закономірності процесу ефективного спілкування в кризових та екстремальних ситуаціях; сприяння оволодінню системою знань про сутність та функції професійної взаємодії; удосконалення навичок ефективної комунікативної взаємодії у колективі шляхом підвищення компетентності стосовно прийомів та методів ефективного спілкування, розв'язання конфліктів у професійній взаємодії; розгляд особливостей професійної взаємодії в кризових та екстремальних ситуаціях та актуальність дисципліни для фахівця з психології..

Оволодіння знаннями навчальної дисципліни «Професійна взаємодія в кризових та екстремальних ситуаціях» має на меті ознайомлення з об'єктом, предметом дисципліни, її понятійним апаратом, методами дослідження професійної взаємодії в екстремальних ситуаціях; ознайомлення з сучасними науковими здобутками за напрямом дисципліни; набуття навичок практичної взаємодії в кризових умовах.

Передумови для вивчення дисципліни: передумовами для вивчення навчальної дисципліни «Професійна взаємодія в кризових та екстремальних ситуаціях» є знання з таких навчальних дисциплін як «Екстремальна психологія»,

«Теоретико–методологічні проблеми психології» та «Кризова психологія».

Очікувані програмні результати навчання. У процесі підготовки здобувачі мають навчитися:

ПРН 02. Вміти організовувати та проводити психологічне дослідження із застосуванням валідних та надійних методів.

ПРН 11. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.

ПРН15. Керувати людськими ресурсами, робочими процесами та поведінкою фахівців у екстремальних та кризових ситуаціях.

Очікувані результати вивчення дисципліни

знати:

- способи планування, організації, здійснення та професійної взаємодії при психологічному дослідженні з елементами наукової новизни та практичної значущості в екстремальних умовах;
- методи проведення психологічної діагностики та психокорекції в екстремальних ситуаціях;
- способи професійної взаємодії при вирішенні соціальних, психологічних проблем у складних і непередбачуваних умовах;
- основи практичної діяльності (тренінгової, психотерапевтичної, консультаційної, психодіагностичної та іншої залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік;
- особливості професійної взаємодії при створенні, організації та реалізації програми психологічного супроводу і реабілітації осіб у екстремальних та кризових ситуаціях.

вміти:

- самостійно планувати, організовувати, здійснювати та професійно взаємодіяти при психологічному дослідженні з елементами наукової новизни та практичної значущості в екстремальних умовах;
- обирати та практично застосовувати ефективні валідні, стандартизовані та науково-перевірені методи і методики екстремальної психодіагностики;

- професійно взаємодіяти при вирішенні соціальних, психологічних проблем у складних і непередбачуваних умовах;
- здійснювати практичну діяльність (тренінгову, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну та інші залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік;
- взаємодіяти з фахівцями інших сфер при створенні, організації та реалізації програми психологічного супроводу і реабілітації осіб у екстремальних та кризових ситуаціях.

Практичні навички з предметної області:

- самопрезентування в міжособистісному просторі;
- створення ефективної професійної взаємодії в екстремальних та кризових ситуаціях;
- застосування сучасних методів профайлінгу при психологічному прогнозі щодо розвитку особистості, груп, організацій.

Загальні вміння (soft skills) :

- організація пошукової діяльності, спрямованої на знаходження необхідної інформації та здійснення її аналізу та оцінки за різними критеріями;
- встановлення адекватних міжособистісних стосунків у різних ситуаціях спілкування;
- здатність до подальшого навчання, до автономного та самостійного формування програм саморозвитку;
- здатність до формулювання обґрунтованих психологічних рекомендацій прикладного профілю на основі отриманих результатів теоретичних і прикладних досліджень.

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти у контексті змісту навчальної дисципліни мають опанувати такі компетентності:

загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 2. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК 3. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК 6. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів);

спеціальні компетентності:

СК 2. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження з елементами наукової новизни та / або практичної значущості.

СК 3. Здатність обирати і застосувати валідні та надійні методи наукового дослідження та/або доказові методики і техніки практичної діяльності.

СК 4. Здатність здійснювати практичну діяльність (тренінгову, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну та іншу залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік.

СК 14. Здатність створювати, організовувати та реалізовувати програми психологічного супроводу і реабілітації осіб у екстремальних та кризових ситуаціях.

Міждисциплінарні зв'язки: у вивченні навчального матеріалу з дисципліни «Професійна взаємодія в кризових та екстремальних ситуаціях» наявний зв'язок з дисциплінами «Екстремальна психологія», «Психологічні технології вирішення соціальних і політичних конфліктів» та «Психологія впливу в екстремальних та кризових ситуаціях».

ОПАНОВУЮЧИ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ, ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ:

– сумлінно, вчасно й самостійно (крім випадків, які передбачають групову роботу) виконувати навчальні завдання, завдання проміжного та підсумкового контролю;

– бути присутнім на всіх навчальних заняттях, окрім випадків, викликаних поважними причинами;

– ефективно використовувати час на навчальних заняттях для досягнення навчальних цілей, не марнуючи його на зайві речі;

– сумлінно виконувати завдання з самостійної роботи, користуватися інформацією з надійно перевірених джерел, опрацьовувати запропоновані та додаткові літературні джерела та Інтернет-ресурси.

РОЗДІЛ І. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль. Професійна взаємодія в кризових та екстремальних ситуаціях.

Тема 1. Вступ до навчального курсу. Мета, завдання, предмет і об'єкт професійної взаємодії в екстремальних ситуаціях. Теоретична основа та методологічна основа професійного спілкування в екстремальних та кризових ситуаціях.

Тема 2. Спілкування в екстремальних умовах та кризових ситуаціях: поняття, мета, засоби. Соціально-психологічна специфіка спілкування. Особистість у контексті спілкування. Основні характеристики спілкування. Структура спілкування. Функції спілкування. Види спілкування. Стратегії спілкування. Тактики спілкування. Стили спілкування. Засоби спілкування. Форми спілкування. Соціокультурні аспекти спілкування в екстремальних та кризових ситуаціях.

Тема 3. Комуникативна взаємодія в екстремальних та кризових ситуаціях. Сутність міжособистісної комунікації. Специфіка міжособистісної комунікації. Види і форми комунікації. Комуникативний простір міжособистісних відносин. Сприймання і розуміння людьми одне одного у процесі міжособистісного спілкування. Соціальне і міжособистісне пізнання. Особливості процесів міжособистісного пізнання. Перцептивні механізми та ефекти. Ідентифікація. Емпатія. Егоцентризм. Рефлексія. Стереотипізація. Каузальна атрибуція. Ефекти соціальної перцепції. Перешкоди на шляху спілкування. Труднощі спілкування. Загальна характеристика труднощів спілкування. Психологія утрудненого спілкування. Деформації спілкування. Бар'єри спілкування.

Тема 4. Особливості діяльності психолога щодо організації та проведення індивідуальної консультативної, профілактичної роботи з особами, що пережили несприятливий вплив екстремальних та кризових ситуацій.

Чинники, що впливають на виникнення та перебіг станів психіки людини в екстремальній ситуації. Екстремальні фактори психогенного ризику, поняття «стресфактори». Принципи професійної взаємодії з постраждалими відповідно до особливостей умов надання психологічної допомоги. Принципи надання екстреної психологічної допомоги. Основні методи психологічної корекції руйнівних психоемоційних станів.

Тема 5. Комплексна професійна взаємодія з потерпілими в екстремальних ситуаціях, «трикутник допомоги» (медична, соціальна, психологічна).

Медичний підхід як корекція психічних розладів, що реалізується в межах відповідних клінічних настанов. Психосоціальна реабілітація та подолання досвіду переживання самої психотравми і труднощі пристосування до життя після неї. Розробка програми роботи з людиною, яка пережила травматичну подію, що передбачає: збір інформації і постановку цілей; вирішення проблем; позитивну активність; роботу з реакціями; раціоналізацію думок; здорові соціальні зв'язки.

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

1. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1.	Семінар «Вступ до навчального курсу: теоретична основа професійної взаємодії в екстремальних та кризових ситуаціях»	2	1
1.	Семінар «Вступ до навчального курсу: методологічна основа професійної взаємодії в екстремальних та кризових ситуаціях»	2	
2.	Дискусія з елементами тренінгу «Спілкування в екстремальних умовах та кризових ситуаціях: поняття, мета»	2	1
2.	Опрацювання психодіагностичних методик «Спілкування в екстремальних умовах та кризових ситуаціях: засоби, види, стратегії»	2	
3.	Семінар «Комунікативна взаємодія в екстремальних та кризових ситуаціях»	2	1

3.	<i>Опрацювання методів психологічної допомоги «Комунікативна взаємодія в екстремальних та кризових ситуаціях: механізми та специфіка»</i>	1	
4.	<i>Дискусія з елементами тренінгу «Особливості діяльності психолога щодо організації індивідуальної консультативної, профілактичної роботи з особами, що пережили несприятливий вплив екстремальних та кризових ситуацій»</i>	2	2
4.	<i>Опрацювання методів психологічної допомоги «Особливості діяльності психолога щодо проведення індивідуальної консультативної, профілактичної роботи з особами, що пережили несприятливий вплив екстремальних та кризових ситуацій»</i>	2	
5.	<i>Вирішення практичних завдань «Комплексна професійна взаємодія з потерпілими в екстремальних ситуаціях, «трикутник допомоги» (медична, соціальна, психологічна)»</i>	2	1
5.	<i>Вирішення практичних завдань з елементами тренінгу «Комплексна професійна взаємодія з потерпілими в екстремальних ситуаціях. Розробка програми роботи з клієнтом».</i>	2	
	Разом	20	6

2. Технологічна карта дисципліни

Тема	Форма організації на занятті	Обов'язкове практичне завдання	Термін виконання
<i>Семінар «Вступ до навчального курсу: теоретична основа професійної взаємодії в екстремальних та кризових ситуаціях»</i>	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком. Мета, завдання, предмет і об'єкт професійного спілкування в екстремальних та кризових ситуаціях. Теоретична основа професійної взаємодії.</i>	<i>Завдання: 1) Як Ви вважаєте, на яких рівнях особистість у контексті спілкування реалізується? Обґрунтуйте свою думку.</i>	<i>На практичному занятті</i>

<p>Семінар «Вступ до навчального курсу: методологічна основа професійної взаємодії в екстремальних та кризових ситуаціях»</p>	<p>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком. Специфіка професійного спілкування в екстремальних та кризових ситуаціях. Методологічна основа професійної взаємодії.</p>	<p>Завдання: 2) Доведіть, яка сторона ваших особистісних характеристик може стати основою власного ефективного професійного спілкування.</p>	<p>На практичному занятті</p>
<p>Дискусія з елементами тренінгу «Спілкування в екстремальних умовах та кризових ситуаціях: поняття, мета»</p>	<p>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком. Структура спілкування через виокремлення рівнів, через аналіз його структурних елементів у ситуаціях безпосередньої взаємодії або через перелічення його основних функцій.</p>	<p>Завдання: 1) Розкрити особливості соціально-психологічної специфіки спілкування. 2) Відобразити особистість у контексті спілкування. Показати основні характеристики спілкування. Намалювати структуру спілкування.</p>	<p>На практичному занятті</p>
<p>Опрацювання психодіагностичних методик «Спілкування в екстремальних умовах та кризових ситуаціях: засоби, види, стратегії»</p>	<p>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком. Специфіка спілкування в екстремальних умовах та кризових ситуаціях. Засоби спілкування. Види спілкування. Стратегії спілкування.</p>	<p>Завдання: 3) Якими стратегіями в спілкуванні ви користуєтесь в повсякденному житті і на роботі. 4) Довести які Вам властиві стилі спілкування? 5) Які на Ваш погляд існують соціокультурні відмінності в спілкуванні?</p>	<p>На практичному занятті</p>
<p>Семінар «Комунікативна взаємодія в екстремальних та кризових ситуаціях»</p>	<p>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком. Комунікація: поняття та види. Спілкування як процес</p>	<p>Завдання: 1) Як пов'язане вчення про екстремальність та рівні спілкування з діяльністю психолога?</p>	<p>На практичному занятті</p>

	взаємодії суб'єктів. Рівні спілкування.		
<i>Опрацювання методів психологічної допомоги «Комунікативна взаємодія в екстремальних та кризових ситуаціях: механізми та специфіка»</i>	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком. Механізми комунікації. Комунікація та спілкування у професійній діяльності психолога.</i>	<i>Завдання:</i> 2) Наведіть приклад невдалого діалогу, свідком якого Ви могли стати.	На практичному занятті
<i>Дискусія з елементами тренінгу «Особливості діяльності психолога щодо організації індивідуальної консультативної, профілактичної роботи з особами, що пережили несприятливий вплив екстремальних та кризових ситуацій»</i>	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком. Чинники, що впливають на виникнення та перебіг станів психіки людини в екстремальній ситуації. Екстремальні фактори психогенного ризику, поняття «стресфактори».</i>	<i>Завдання:</i> 1) Назвіть риси, спільні для психолога і представника МЧС.	На практичному занятті
<i>Опрацювання методів психологічної допомоги «Особливості діяльності психолога щодо проведення індивідуальної консультативної, профілактичної роботи з особами, що пережили несприятливий вплив</i>	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком. Принципи професійної взаємодії з постраждалими відповідно до особливостей умов надання психологічної допомоги. Принципи надання екстреної психологічної допомоги. Основні методи психологічної корекції руйнівних психоемоційних станів.</i>	<i>Завдання:</i> 2) Назвіть відмінності які можуть бути в рисах для психолога представника МЧС.	На практичному занятті

екстремальних та кризових ситуацій»			
<i>Вирішення практичних завдань «Комплексна професійна взаємодія з потерпілими в екстремальних ситуаціях, «трикутник допомоги» (медична, соціальна, психологічна)»</i>	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком. Медичний підхід як корекція психічних розладів, що реалізується в межах відповідних клінічних настанов. Психосоціальна реабілітація та подолання досвіду переживання самої психотравми і труднощі пристосування до життя після неї.</i>	<i>Завдання:</i> 1) Скалання плану роботи з особою, що пережила травматичну подію. 2) Ознайомити здобувачів із власною концепцією оперативної психодіагностики задля досягнення ефективної взаємодії в екстремальних ситуаціях.	На практичному занятті
<i>Вирішення практичних завдань з елементами тренінгу «Комплексна професійна взаємодія з потерпілими в екстремальних ситуаціях. Розробка програми роботи з клієнтом».</i>	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком. Розробка програми роботи з людиною, яка пережила травматичну подію, що передбачає: збір інформації і постановку цілей; вирішення проблем; позитивну активність; роботу з реакціями; раціоналізацію думок; здорові соціальні зв'язки.</i>	<i>Завдання:</i> 3) Обговорити варіанти запитань та узагальнити рекомендації щодо проведення бесіди та спостереження. 4) Зауважити про складнощі вербальної та невербальної комунікації.	На практичному занятті

РОЗДІЛ III. САМОСТІЙНА РОБОТА

1. Загальні питання щодо самостійної роботи

Самостійна робота як форма організації навчального процесу має важливе значення для підготовки магістрів, оскільки спрямована не лише на засвоєння навчального матеріалу, а й на формування навичок та якостей, які знадобляться майбутнім фахівцям. **Метою** самостійної роботи є здобуття здобувачами глибоких і міцних знань з дисципліни, формування потреби безперервного поповнення знань, розвиток творчих здібностей та активізація пізнавальної діяльності.

Основні завдання самостійної роботи:

- засвоєння знань з дисципліни;
- поглиблення, розширення та закріплення матеріалу, наданого на лекціях;
- формування навичок роботи з навчальною літературою;
- розвиток критичного мислення та творчого мислення;
- формування дослідницьких вмінь;
- розвиток вольових якостей особистості: організованості, самостійності, відповідальності, наполегливості.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

- для денної форми навчання – 30% до 70 %
- для заочної форми навчання – 8% до 92 %.

Більшу частину становить опрацювання теоретичного матеріалу за допомогою рекомендованих, а також самостійно підібраних джерел. Пропонуються до виконання також завдання, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу, його глибшому розумінню (підготовка доповідей, результатів ІНДЗ) та формуванню практичних навичок професійної діяльності (вміння застосовувати основні діагностичні методи в практичній роботі та здійснювати ефективний взаємодію в екстремальних ситуаціях).

Самостійна робота з дисципліни є переважно позааудиторною, тому потребує від здобувачів вміння раціонально використовувати свій час, навичок самоорганізації та самодисципліни.

Загалом самостійна робота може виконуватися як в аудиторії, так і поза її межами. До аудиторної самостійної роботи, яка виконується під керівництвом викладача, належать такі її види, як виконання практичних робіт, захист доповідей, складання заліків та іспитів. Позааудиторна самостійна робота передбачає наступні види діяльності: опрацювання матеріалу лекцій та питань,

які надаються для самостійного вивчення, шляхом роботи з літературою, складання конспектів, схем, таблиць; розв'язання практичних завдань; підготовка доповідей, рефератів, презентацій; виконання індивідуального навчально-дослідного завдання; підготовка до заліку.

Окрім критерію місця й часу виконання самостійної роботи для класифікації її видів застосовуються також такі критерії як рівень обов'язковості та рівень прояву творчості здобувачів.

За рівнем обов'язковості самостійна робота поділяється на такі види: 1) обов'язкова, що передбачається навчальними програмами та планами; 2) бажана, до якої належить участь у конференціях, написання статей, тез доповідей тощо; 3) добровільна, яка полягає в участі у різних олімпіадах, вікторинах, конкурсах.

За рівнем прояву творчості здобувачів самостійна робота може бути: 1) репродуктивною, що виконується за зразком або наданим алгоритмом; 2) реконструктивною, яка полягає в написанні конспектів, створенні схем, таблиць, діаграм; 3) евристичною, що передбачає вирішення певних завдань; 4) дослідницькою.

Для ефективного виконання студентами самостійної роботи вони забезпечуються навчально-методичним пакетом, до змісту якого входять:

- робоча програма з навчальної дисципліни з чітким визначенням змісту й обсягу аудиторної і позааудиторної навчальної роботи;
- конспект лекцій (презентації до конспекту);
- методичні рекомендації щодо вивчення окремих тем чи напрацювання практичних навичок;
- перелік питань, що виносяться на семінарські заняття;
- контрольні завдання, запитання для самоперевірки; перелік рекомендованих джерел.

Самостійне опрацювання матеріалу з дисципліни «Професійна взаємодія в екстремальних та кризових ситуаціях» здійснюється, насамперед, шляхом роботи з літературними джерелами. Самостійна робота з літературою дозволяє не лише

засвоїти, поглибити та розширити знання з предмету, але й сприяє формуванню наукового способу пізнання.

Загальні рекомендації щодо самостійного опрацювання питань:

1. Попередньо ознайомитися з теоретичним матеріалом.
2. Визначити ключові поняття теми.
3. Опрацювати кожне питання, перелік яких надається в наступному розділі, за допомогою самостійно обраної форми: конспекту, плану, тез тощо.
4. За необхідності самостійно підібрати додаткові джерела інформації. Порівняти інформацію з окремих джерел стосовно окремого питання.
5. Якщо питання носить проблемний (дискусійний) характер, доцільним буде сформулювати власну думку, яка базуватиметься на ґрунтовному аналізі проблеми.
6. Зміст кожної з тем, запропонованих для самостійного вивчення, можна надати у вигляді схеми або таблиці, що сприятиме систематизації та узагальненню знань.

7. Перевірити себе за допомогою питань для самоконтролю.

2. Письмові роботи, доповіді, індивідуально-дослідні завдання.

2. Індивідуальне навчально-дослідне завдання.

Програмою дисципліни «Професійна взаємодія в кризових та екстремальних ситуаціях» передбачається виконання здобувачами індивідуальних навчально-дослідних завдань у формі підготовки есе (за результатами психодіагностики).

Перелік методик для психодіагностики:

1. Тест міжособистісних відносин Лірі.
2. Рольові позиції в міжособистісних стосунках за Е. Берном.
3. Каліфорнійський психологічний опитувальник Харрісона Гоуха (California Psychological Inventory - CPI).
4. Методики діагностики поведінки особистості в конфліктній ситуації

(Кеннета Томаса «Діагностика схильності до конфліктного поведіння»).

5. Методика «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (СОМО) С. В. Духновський.

6. Шкала макіавеллізм (Machiavellianism Scale).

Метою цього виду самостійної роботи є оцінка рівня засвоєння знань з дисципліни, вмінь застосовувати свої знання для розв'язання практичних завдань, а також навичок аргументованого доведення власної думки, формулювання висновків, творчого мислення.

**ЗДОБУВАЧ ПРИ ВИКОНАННІ ІНДЗ ПОВИНЕН
ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ
ДОБРОЧЕСНОСТІ, НЕ ДОПУСКАТИ АКАДЕМІЧНИЙ ПЛАГІАТ.**

Академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання (відповідно до ст. 69 Закону України «Про вищу освіту»).

Види академічного плагіату:

- копіювання;
- перефразування;
- компіляція;
- використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без посилання на це джерело;
- подання як власних робіт (тез, аналітичних звітів, письмових робіт, есеїв тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

3. Теми самостійної роботи з дисципліни «Професійна взаємодія в кризових та екстремальних ситуаціях»

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		Форма контролю
		денна ф.	заочна ф.	
1.	Види спілкування в екстремальній ситуації. Стратегії спілкування в кризових станах.	10	13	Індивідуальна, групова співбесіда усне опитування, перевірка практичних завдань
2.	Тактики спілкування. Стили спілкування.	10	15	
3.	Комунікативна взаємодія в екстремальних та кризових ситуаціях.	10	15	
4.	Організація та проведення індивідуальної консультативної, профілактичної роботи з особами, що пережили несприятливий вплив екстремальних та кризових ситуацій.	10	13	
5.	Комплексна професійна взаємодія з потерпілими в екстремальних ситуаціях, «трикутник допомоги» (медична, соціальна, психологічна)	10	14	
	Разом	50	70	

РОЗДІЛ IV. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ВСІМА ВИДАМИ КОНТРОЛЮ

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90-100 А)	Здобувач демонструє ґрунтовні знання навчального матеріалу: методи проведення психологічної діагностики та психокорекції в екстремальних ситуаціях; основи практичної діяльності (тренінгової, психотерапевтичної, консультаційної, психодіагностичної та іншої залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік; особливості професійної взаємодії при створенні, організації та реалізації програми психологічного супроводу і реабілітації осіб у екстремальних та кризових ситуаціях. Усні відповіді повні, логічні й обґрунтовані. Здобувач активно включається в обговорення, відстоює власну точку зору в питаннях та рішеннях, що розглядаються. При виконанні практичних завдань демонструє

	<p>високий рівень самостійності при вирішенні поставлених завдань: планування, організації, здійснення та професійної взаємодії при психологічному дослідженні з елементами наукової новизни та практичної значущості в екстремальних умовах; професійної взаємодії при вирішенні соціальних, психологічних проблем у складних і непередбачуваних умовах. Оцінка нижче 100 балів обґрунтовується недостатнім розкриттям теоретичних питань навчальної дисципліни, або тим, що здобувач проявляє невпевненість в тлумаченні теоретичних положень чи складних практичних завдань.</p>
<p>Добре (82-89 В)</p>	<p>Здобувач демонструє достатні знання: методи проведення психологічної діагностики та психокорекції в екстремальних ситуаціях; основи практичної діяльності (тренінгової, психотерапевтичної, консультаційної, психодіагностичної та іншої залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік; особливості професійної взаємодії при створенні, організації та реалізації програми психологічного супроводу і реабілітації осіб у екстремальних та кризових ситуаціях <i>вміння</i>: планування, організації, здійснення та професійної взаємодії при психологічному дослідженні з елементами наукової новизни та практичної значущості в екстремальних умовах; професійної взаємодії при вирішенні соціальних, психологічних проблем у складних і непередбачуваних умовах. Усні відповіді повні, логічні, але не завжди обґрунтовані. При виконанні практичних завдань самостійно виправляє допущені помилки, котрі є незначними.</p>
<p>Добре (74-81 С)</p>	<p>Здобувач достатньо володіє навчальним матеріалом: методи проведення психологічної діагностики та психокорекції в екстремальних ситуаціях; основи практичної діяльності (тренінгової, психотерапевтичної, консультаційної, психодіагностичної та іншої залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік;</p>

	<p>особливості професійної взаємодії при створенні, організації та реалізації програми психологічного супроводу і реабілітації осіб у екстремальних та кризових ситуаціях <i>вміння</i>: планування, організації, здійснення та професійної взаємодії при психологічному дослідженні з елементами наукової новизни та практичної значущості в екстремальних умовах; професійної взаємодії при вирішенні соціальних, психологічних проблем у складних і непередбачуваних умовах. Усні відповіді логічні, але не є вичерпними і незавжди обґрунтовані. Припускається помилок, котрі не є системними. При виконанні аналітичних завдань не завжди адекватно аналізує зміст основних термінів. Потребує незначної допомоги при розробці плану психодіагностики; супроводі і реабілітації осіб у екстремальних та кризових ситуаціях .</p>
<p>Задовільно (64-73 D)</p>	<p>Здобувач засвоює основні поняття навчальної дисципліни. Припускається значних помилок у визначенні методів проведення психологічної діагностики та психокорекції в екстремальних ситуаціях. Загалом розуміє способи визначення психологічної проблеми та розробку шляхів її подолання. При виконанні практичних завдань орієнтується у напрямі вирішення завдань щодо: мпланування, організації, здійснення та професійної взаємодії при психологічному дослідженні з елементами наукової новизни та практичної значущості в екстремальних умовах. Під час аналізу професійної взаємодії при вирішенні соціальних, психологічних проблем у складних і непередбачуваних умовах потребує значної допомоги з боку викладача. Викликає труднощі пошуку найбільш ефективних способів вирішення соціальних, психологічних проблем у складних і непередбачуваних умовах, які обирає за зразком, допускає значну кількість неточностей, помилок, котрі усуває лише під керівництвом викладача.</p>
<p>Задовільно (60-63 E)</p>	<p>Здобувач має мінімальні знання про: методи проведення психологічної діагностики та психокорекції в екстремальних</p>

	<p>ситуаціях; основи практичної діяльності (тренінгової, психотерапевтичної, консультаційної, психодіагностичної та іншої залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік; особливості професійної взаємодії при створенні, організації та реалізації програми психологічного супроводу і реабілітації осіб у екстремальних та кризових ситуаціях. Знання несистемні, фрагментарні, припускається суттєвих помилок. Визначення засадничих положень викликає значні труднощі. Виконання практичних завдань формалізоване: є відповідність алгоритму, але відсутнє глибоке розуміння логіки процесу. Має значні труднощі при аналізувати психологічні проблеми в екстремальних умовах; підбіру валідних, стандартизованих та науково- перевічених методів і методик екстремальної психодіагностики. Виявляє часткові вміння при аналізі психологічних проблем в екстремальних умовах; підборі валідних, стандартизованих та науково- перевічених методів і методик екстремальної психодіагностики. Не виявляє здатності знаходити найбільш ефективні способи професійної взаємодії при вирішенні соціальних, психологічних проблем у складних і непередбачуваних умовах.</p>
<p>Незадовільно (35-59 FX)</p>	<p>Здобувач має фрагментарні знання, опанував менше половини обсягу навчального змісту, передбаченого програмою навчальної дисципліни у зв'язку з чим усні відповіді фрагментарні, не обґрунтовані. Відсутнє цілісне усвідомлення навчального матеріалу. Здобувач працює пасивно, практичні завдання виконує припускаючись грубих помилок, виправляє помилки лише при виконанні нескладних практичних завдань.</p>

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (залік)

Для навчальної дисципліни «Професійна взаємодія в кризових та екстремальних ситуаціях» навчальним планом передбачено підсумковий контроль у

формі заліку. Кількість балів, необхідних для заліку (не менше 60), студент отримує під час участі у практичних заняттях, виконання всіх видів самостійної роботи.

Програмою дисципліни «Професійна взаємодія в кризових та екстремальних ситуаціях» передбачається підсумковий контроль у формі заліку. Його метою є встановлення рівня засвоєння навчальної дисципліни здобувачами, сформованість в них необхідних вмінь та навичок.

Для самоперевірки знань з дисципліни рекомендується:

1. Ознайомитися з переліком питань для самоконтролю.
2. Розпланувати час.
3. Підібрати навчальні посібники, підручники, довідники та інші необхідні джерела інформації.
4. Переглянути зміст кожного питання, скористувавшись власними раніше складеними конспектами, схемами, таблицями.
5. Оцінити рівень своєї підготовки з кожного питання. Встановити теми, які потребують детальнішого вивчення.
6. Перевірити себе шляхом переказу відповідей на теоретичні питання.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Мета, завдання, предмет і об'єкт професійної взаємодії в екстремальних ситуаціях.
2. Теоретична основа та методологічна основа професійного спілкування в екстремальних та кризових ситуаціях.
3. Соціально-психологічна специфіка спілкування. Структура, функції, види спілкування.
4. Стратегії, тактики, стилі, засоби і форми спілкування.
5. Соціокультурні аспекти спілкування в екстремальних та кризових ситуаціях.
6. Сутність міжособистісної комунікації.
7. Механізми міжособистісної комунікації.
8. Труднощі, деформації, бар'єри спілкування.
9. Чинники, що впливають на виникнення та перебіг станів психіки людини в екстремальній ситуації.
10. Принципи професійної взаємодії з постраждалими відповідно до особливостей умов надання психологічної допомоги.
11. Принципи надання екстреної психологічної допомоги.
12. Основні методи психологічної корекції руйнівних психоемоційних станів.
13. Медичний підхід як корекція психічних розладів, що реалізується в межах відповідних клінічних настанов.
14. Психосоціальна реабілітація та подолання досвіду переживання самої психотравми і труднощі пристосування до життя після неї.
15. Розробка програми роботи з людиною, яка пережила травматичну подію, що передбачає: збір інформації і постановку цілей; вирішення проблем; позитивну активність; роботу з реакціями; раціоналізацію думок; здорові соціальні зв'язки.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Арват Ф. С., Коваленко Є. І., Кириленко С. В., Щербань П. М. Культура спілкування: Навч. метод. посібник. Київ: ІЗМН, 2017. 328 с.
2. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. Кн. І: Соціальна психологія особистості і спілкування. К.: Либідь, 2018. 576 с.
3. Пам'ятка психологу для психологічного супроводження військовослужбовців в екстремальних умовах: методичний посібник. Київ : «КНТ», 2023. 78 с.
4. Превентивні психофізіологічні заходи з попередження розвитку дизадаптації у військовослужбовців (невротичних та психічних розладів, пресуїцидальних форм поведінки) в умовах воєнного конфлікту після його завершення. Методичні рекомендації. Київ, «Центр учбової літератури», 2023. 80с.
5. Психологічна робота з військовослужбовцями - учасниками бойових дій на етапі відновлення. Методичний посібник. Київ, Центр учбової літератури, 2023. 283 с.
6. Розов В.И. Психология экстремальных ситуаций: адаптивность к стрессу и психологическое обеспечение: научно – практическое пособие. К. :КНТ; Саммит– Книга, 2022. 480с.

Допоміжна література

1. Екстремальна психологія: Підручник за заг. ред.. проф. О.В.Тімченка К.: ТОВ «Август Трейд», 2017. 502 с.
2. Косьянова О.Ю. Особливості задоволеності життям та оманливості в юнацькому віці. Наука і освіта. Одеса, 2021. № 4. 36-45.
3. Косьянова О.Ю. Особливості проведення бесід при поліграфному обстеженні. Наука і освіта. Одеса, 2017. № 3. С. 55–61.
4. Косьянова О.Ю., Городнюк Л.С. Особливості прояву самооцінки та типу характеру жінок віку середньої дорослості. Габітус. Одеса, 2020. № 19. С. 128-132.

5. Косьянова О., Кириченко К., Кімінчижи М.. Взаємозв'язки показників невротизації особистості та її соціально–психологічної адаптації. Наука і освіта. 2022. №4. 49–56. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2022-4-9>
6. Косьянова О.Ю., Поспелова І.Д. Вплив соціально-психологічних установок сучасного подружжя на їх задоволеність шлюбом. Наука і освіта. Одеса, 2020. №1. С. 5-13.
7. Косьянова О., Поспелова І., Казакова А. Мотиви та настанови делінквентної поведінки в осіб із різним гендерним індексом особистості. Наука і освіта. 2022. №2. 12–18. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2022-2-2>
8. Kosianova O., Pylypenko, N., Shevchenko, N., Formaniuk, Y., Herasina, S., Horetska, O. (2022) (Web of Science). Psychotherapeutic Counseling in Promoting Personal Development. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience, 13(3), 119–137. <https://doi.org/10.18662/brain/13.3/357>
9. Kosyanova O. Психологічні особливості безпеки життєдіяльності особистості в надзвичайних ситуаціях та її життєстійкість. Розділ монографії International Security Studios: managerial, economic, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects (international collective monograph). Tbilisi, Georgia, 2023, стор. 665–690.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека Університету Ушинського : офіційний сайт.
URL : <https://library.pdpu.edu.ua/>
2. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт.
URL : <http://www.mon.gov.ua>
3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: офіційний сайт
URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
4. Одеська національна наукова бібліотека : офіційний сайт.
URL : <http://odnb.odessa.ua/>.

5. Репозитарій Університету Ушинського <http://dspace.pdpu.edu.ua>.
6. <http://nlrcenter.com.ua/> – Український Центр НЛП.
7. <http://psylib.kiev.ua/> – психолгічна бібліотека «Самопізнання і саморозвиток».
8. <http://www.psychosmisl.com.ua/> – Психологічна допомога.
9. Картка обстеження потерпілого : офіційний сайт. URL :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=3&nreg=1094-2001-%EF>